

Казка про цифрову машину, що змагалася з драконом

Станіслав Лем

Станіслав Лем

Казка про цифрову машину, що змагалася з драконом

Станіслав Лем

Кіберіада

Київ, Дніпро, 1990

(с) Український переклад, Ю. Попсуєнко, 1990. Перекладено за виданням: Stanislaw Lem, Cyberiada, Krakow, 1972.

Король Полеандр Партобон, володар Кіберії, був преславним воїном, а що він з повагою ставився до методів новітньої стратегії, то найбільше як воєнне мистецтво цінував кібернетику. В його королівстві повно було мислячих машин, бо Полеандр вмонтовував їх скрізь, де тільки міг: не лише в астрономічних обсерваторіях і школах, але і в каміння на дорогах наказував він вставляти електронні мізки, які гучними голосами застерігали перехожих, щоб ті не спіткнулись; так само наказав він обладнати стовпи, стіни, дерева* щоб скрізь можна було поспитати дороги. Він підключав електронні мізки до хмар, щоб провіщали дощ, мали їх гори й долини, словом, на Кіберії неможливо було кроку ступити, щоб не наткнутись на розумну машину.

На планеті було дуже гарно, бо король своїми декретами наказував не лише кібернетично вдосконалювати те, що існувало раніше, але запроваджував і цілком нові порядки. Виробляли в його королівстві кіберраків і кіберос, навіть кібермух, яких, коли їх багато розвелось, хапали механічні павуки. Шуміли на планеті кіберхаші кіберлісів, грали кібероргани й кібергусла, а окрім цих цивільних пристроїв удвічі більше було військових, оскільки король був неабияким воєводою. Під палацом у підземеллі стояла в нього стратегічна цифрова машина незвичайної відваги; були в нього також і полки малих кіберпищалів, великі кібермортири й усіляка інша зброя, а також повні порохи зброярні.

Одна лиш біда допікала його, і він від того дуже страждав: не було в нього ні противників, ні ворогів, ніхто не хотів напасти на його державу, щоб страхітлива хоробрість короля, його стратегічний розум і надзвичайні бойові якості кіберзброї могли себе показати. За браком справжніх ворогів і напасників, король наказував своїм інженерам виготовляти штучних, з якими він і воював, завжди перемагаючи. А що походи й битви влаштовувалися справжні, то людям доводилося терпіти чимало різного лиха. Піддані нарікали на те, що кібервороги нищили їхні оселі й замки, синтетичний

противник поливав їх рідким вогнем. Вони насмілилися виявити своє невдоволення навіть тоді, коли сам король, виступаючи як їхній визволитель і знищуючи штучного противника, змітав з лиця землі все, що стояло під час штурмів на його дорозі. Невдячні не хотіли розуміти, що робиться все це задля їхнього ж добра.

Королю врешті набридли військові ігри на своїй планеті, й вирішив він піти далі. Йому вже марилися космічні війни й походи. Був у його планети супутник — великий Місяць, геть безлюдний і дикий. Щоб поповнити скарбницю й виготовити на Місяці війська та розгорнути нові військові дії, король наклав на своїх підданих велику подать. Піддані навіть радо платили податок, бо сподівалися, що король Полеандр не визволятиме вже їх кібермортирами і не випробовуватиме на їхніх будинках та головах силу своєї зброї. Отож і збудували королівські інженери на Місяці досконалу цифрову машину, яка в свою чергу мала виготовити різні війська й самопальну зброю. Король одразу ж заходився так і сяк випробувати справність машини; раз він навіть наказав їй по телеграфу, щоб вона вчинила електричну бійку; йому було цікаво, чи правду кажуть інженери, що ця машина може все робити. Якщо вона все може, подумав король, то нехай кулаками помахує. Однак в зміст депеші вкралася невелика помилка, і машина замість команди вчинити бійку одержала наказ учинити дракона; і вона якнайкраще виконала задану їй програму.

Король у той час провадив ще одну кампанію; визволяв захоплені кіберкнехтами провінції королівства; він уже геть забув про свій наказ цифровій машині, коли з Місяця на планету стали падати кам'яні брили; здивувався Полеандр, бо й на крило королівського палацу впала скеля і знищила колекцію кібергномів — накрутних чоловічків із зворотним зв'язком; розгніваний король негайно спитав по телеграфу місячну машину, як вона сміє таке чинити. Машина, однак, нічого не відповіла, її самої вже й на світі не було: проковтнув її дракон і перетворив на власний хвіст.

Король одразу ж послав на Місяць збройну силу, а на чолі поставив другу, теж дуже відважну, цифрову машину, наказавши їй знищити дракона; однак на Місяці щось блиснуло, гримнуло, тільки машину з військом і бачили, бо електродракон воював по-справжньому, не грався і мав найпідступніші задуми проти короля й королівства. Король посилав на Місяць генералів-кібералів, полковників-кіберовників, а під кінець послав навіть одного кібералісімуса, але й той нічого не міг удіяти; лише трохи довше звичного тривало побоїще, яке король спостерігав у встановлену на терасі палацу трубу.

Дракон зростав, а Місяць усе меншав і меншав, пожирав його потворний змії шматок за шматком і перетворював на власне тіло. Зрозумів король, а з ним і його піддані, що настала біда, бо, тільки-но під ногами в електродракона не залишиться ґрунту, він неодмінно накинеться на планету й на них самих. Дуже журився король, та не бачив порятунку й не знав, що робити. Погано висилати машини, якщо вони гинуть, а самому виступити теж недобре, бо лячно. Якось глибокої ночі почув король, що в парадній спальні постукує телеграфний апарат. То був весь із золота, з діамантовими літерами королівський апарат, з'єднаний з Місяцем. Підхопився король і побіг до

апарату, а той усе тук-тук-тук та тук-тук-тук і таку депешу відстукав: "Велить електродракон Полеандру Партобону забиратися геть, бо він, дракон, має намір сісти на його троні!"

Перелякався король, затремтів, і, як був, у нічній горностаєвій сорочці й у капцях, побіг у палацове підземелля, де в нього була стара й дуже мудра стратегічна машина. Давно вже не просив він у неї поради, бо ще до появи електродракона посварився з нею через план однієї битви, а тепер було не до чвар, доводилося рятувати життя і трон!

Увімкнув король машину і, тільки-но вона нагрілася, вигукнув:

— Машино моя цифрова! Люба моя! Так воно й так, хоче електродракон мене трону позбавити, з королівства вигнати; врятуй мене й скажи, як дракона подолати?!

— Е, ні,— відповіла цифрова машина,— спершу ти мусиш визнати, що я в тій суперечці мала слухність, а крім того, я хочу, щоб мене величали не інакше, як Великим Цифровим Стратегом, можеш також називати мене "Ваша Ферромагнітність"!

— Гаразд, гаразд, оголошую тебе Великим Стратегом і згоден на все, що побажаєш, тільки врятуй!

Забряжчала машина, застукотіла, відкашлялась і промовила:

— Річ проста. Треба збудувати електродракона сильнішого, ніж той, що сидить на Місяці. Він переможе місячного, поламає йому всі його електричні суглоби і, отже, досягне мети!

— Ой, як чудово! — відповів король.— А можеш ти мені показати схему такого дракона?

— Це буде супердракон! — сказала машина.— Я не лише можу скласти схему, але й виготовити його самого. Зараз я це зроблю, почекай тільки хвилику, королю!

І справді, вона забурчала, загримотіла, засвітилась, складаючи щось у своєму нутрі, і ось уже якась подоба величезного кігтя, електричного, вогненного, вистромила з її боку; та тут король заволав:

— Стій, стара цифрухо, стій!

— Як ти мене називаєш?! Я — Великий Цифровий Стратег!

— Ну гаразд,— погодився король.— Ваша Ферромагнітність, адже електродракон, якого ти виготовиш, переможе того дракона, але сам напевне займе його місце, а як же тоді можна буде його позбутись?!

— Виготовити другого, наступного, ще могутнішого,— пояснила машина.

— Ну, ні! Краще вже нічого не роби, прошу тебе; що мені від того, коли на Місяці з'являтимуться щораз нові й нові дракони, один одного страшніші, коли мені жоден там не потрібен!

— А, ну тоді інша річ,— відповіла машина,— що ж ти мені зразу цього не сказав? Бачиш, як нелогічно ти висловлюєшся? Почекай... я мушу подумати.

І вона загриміла, задеренчала, застугоніла, нарешті відкашлялась і мовила:

— Треба виготовити Антимісяць з антидраконом і вивести його на орбіту Місяця,— тут у ній щось хруснуло,— присісти й проспівати: "А я робот молодий, не боюся я води, бо де вода, там я скік, не вкоротить вона вік, від ночі до ранку стрибаю, мов з ганку!"

— Дивно ти говориш,— мовив король.— Що спільного між Антимісяцем і цією лічилкою про молодого робота?

— Про якого робота? — спитала машина.— Ой, ні, ні, я помилилась, здається, мені всередині чогось бракує, мабуть, я десь перегоріла.

Заходився король шукати пошкоджену деталь, знайшов нарешті перегорілу лампу, вставив нову й запитав машину, що ж робити з Антимісяцем.

— З яким Антимісяцем? — спитала машина, яка тим часом встигла забути, про що говорила.— Нічого не знаю про Антимісяць... постривай, я повинна подумати.

Пошуміла вона, погриміла й промовила:

— Треба створити загальну теорію подолання електродраконів, окремим випадком якої, дуже легким до розв'язання, буде місячний дракон.

— Ну, то створи таку теорію! — сказав король.

— Для цього я повинна спершу виготовити різноманітних експериментальних електродраконів.

— Ні, ні! Красненько дякую! — вигукнув король.— Дракон хоче мене трона позбавити, то що ж буде, якщо ти наробиш їх безліч?!

— Так? Ну, тоді слід удатися до іншого способу. Ми скористаємося стратегічним варіантом методу послідовних наближень. Іди й телеграфуй драконові, що ти згоден віддати йому трон, якщо він виконає три математичні дії, зовсім прості...

Пішов король у спальню, послав телеграму, і дракон погодився; тоді король вернувся до машини.

— Тепер,— мовила машина,— повідом його, яку дію він має виконати першою: нехай поділить себе на самого себе!

Виконав цю вказівку король. Дракон поділив себе на самого себе, але, оскільки в одному електродраконові міститься лише один електродракон, він так само лишився на Місяці й нічого не змінилось.

— Що ж ти накоїла? — вигукнув король, так квапливо забігаючи до спальні, що мало не загубив пантофлі,— дракон поділив себе на самого себе, але, оскільки одиниця на одиницю дорівнює одиниці, то нічого не змінилось!

— Не біда, я навмисне так вчинила, щоб збити його з пантелику,— мовила машина.— А тепер запропонуй драконові добути з себе корінь!

Король телеграфував на Місяць, і дракон заходився видобувати з себе корінь; видобував-видобував, сапав, трусився, скреготав, та ось нарешті корінь піддався, і дракон видобув його з себе!

Вернувся король до машини.

— Дракон тріскотів, трусився, навіть скреготав, видобув корінь, але так само мені погрожує! — крикнув король ще з порогу.— Що тепер робити, стара циф... тобто, Ваша Ферромагнітність?!

— Не журись,— відповіла машина,— скажи тепер, щоб він себе від себе самого відняв!

Помчав король у спальню, послав телеграму, і дракон заходився себе від себе

самого віднімати. Спершу відняв від себе хвіст, потім лапи, потім тулуб і нарешті, побачивши, що справа кепська, завагався, але, віднімаючи з розгону й далі, відняв від себе голову, і в результаті лишився нуль, тобто ніщо: не стало електродракона!

— Немає більше електродракона! — радісно вигукнув король, забігаючи до підземелля.— І все завдяки тобі, стара цифрушко... завдяки... ах, ти вже напрацювалась, ти заслужила відпочинок, зараз я тебе вимкну.

— О ні, мій дороженький,— відповіла машина,— я своє діло зробила, а ти хочеш мене вимкнути і вже не величаєш більше Вашою Ферромагнітністю? Це дуже погано! Тепер я сама обернусь на дракона й правитиму краще за тебе, адже ти завжди просив у мене поради з найважливіших питань, а отже, виходить, це я правила, а не ти...

І зі скреготом та деренчанням стала вона обертатись на електродракона: вже вогненні електрокігті вилізли у неї з боків, аж тут король, задихаючись від жаху, підбіг до машини, скинув з ноги пантофлю, й почав колошматити нею лампу за лампою.

Задеренчала, заскреготіла машина, збилась її програма, і з команди "електродракона" вийшла команда "електросмола"; на очах у короля машина, похрипуючи щораз тихіше й тихіше, перетворилась на величезну блискучу масу чорної як вугілля електросмоли; маса ще потріскувала, аж поки витекла з неї голубими іскорками вся електрика й перед остовпілим Полеандром задиміла величезна баюра смоли...

Зітхнув король з полегкістю, взув пантофлі й вернувся в парадну спальню. Однак відтоді він дуже змінився: пережиті ним пригоди зробили його менш войовничим, і до кінця своїх днів Полеандр займався лише цивільною кібернетикою, а воєнної не торкався зовсім.